

Egy liberális nacionalista gondolkodó. Beksics Gusztáv politikai publicisztikája

Beksics Gusztáv. (Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta: Müller Rolf) Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005. 235 old.

Az Új Mandátum Könyvkiadó évekkel ezelőtt indította útjára Magyar Panteon című sorozatát, amelyben a közgondolkodás olyan képviselőit mutatja be, akik nem elsősorban a politikai élet közvetlen színterein működtek, nem voltak politikusok, vagy nem lettek sikeres politikusok, hanem a politikai közösségformálásra, a társadalomszervezési kultúra alakítására is irányuló nézeteiket tudományos vagy publicisztikai munkásságuk alapján vagy annak részeként fejtették ki. A hazai gondolkodástörténet szempontjából fontos életművekbe pillanthat be e kötetek által az olvasó. A sorozat a 20. századi tudósokat, gondolkodókat részesíti előnyben, ezért a közelmúltban megjelent, Beksics Gusztávot bemutató kötet abból a szempontból is különös figyelmet érdemel, hogy egy a dualizmus időszakában alkotó személy gondolatait ismerhetjük meg belőle.

A kötet a sorozat hagyományos szerkesztési elveit követi, s mindjárt ez alapján kiderül, hogy miért is volt érdemes az életművet leporolni és újra átgondolni. Beksics ugyan nem volt élvonalbeli politikus, így személye sem váltott ki nagyobb vitákat, kortársai közül elsősorban publicisták, vitapartnerek reflektáltak tevékenységére. Azonban az őt még kortársként ismerő Szekfű Gyula vagy Gratz Gusztáv meglehetősen egysíkú képet hagyományozott az utókorra, Beksics elsősorban mint a magyar birodalomról terveket szövögető, a nacionalizmust – talán mobilizációs lendületéből következően – kortársainál is vehemensebben hirdető publicistaként él a köztudatban. Mint

a szerkesztő szövegválogatásából kiderül, az életmű későbbi recepciója sem túl gazdag, kevés olyan feldolgozás született, amely módosíthatta volna ezt a képet, hisz még L. Nagy Zsuzsa részletes tanulmánya is, amely pedig igyekezett a széles körű publicisztikát a maga sokrétűségében bemutatni, több mint négy évtizede jelent meg.¹

Müller Rolf igényes szövegválogatása és izgalmas bevezető tanulmánya egyértelműen bizonyítja, hogy Beksics Gusztáv a dualizmus kori közélet olyan szereplője volt, akinek termékeny és gondolatgazdag életműve méltó arra, hogy ne merüljön feledésbe. Részre kell legyen történeti műveltségünknek, és helye van nemcsak a nacionalizmus, hanem a liberalizmus kanonizált szerzői között is. A bevezető tanulmány nem csupán az olvasót eligazító pályakép vagy a szövegekre ráhangoló gondolatsor, hanem Beksics politikai gondolkodását elemző, izgalmas tanulmány. A szerző, miközben rekonstruálja Beksics pályáját, több életrajzi mozzanatot is pontosít, kiigazít, jelezve, hogy szerteágazó és alapos kutatásokat végzett e tárgyban. A pálya bemutatása során kirajzolódik egy nagy munkabírású, folyton tevékenykedő és sokat író személy portréja, aki érzékenyen reagált kora problémáira, kérdéseire; állandóan az alakítás, a reformálás lázában égett, s hol közvetlenül, hol a meggyőzés áttételesebb eszközeivel, ötletekkel, munkatervvel, programokkal látta el a politikai döntéshozókat.

Beksics többféle politikai szerepet vállalt. Elsősorban publicista volt, aki nemcsak cikkek tömegét írta meg, hanem számos könyv méretű, tudományos alapossággal

¹ L. Nagy Zsuzsa: *A „nemzeti állam” eszméje Beksics Gusztávnál. Századok, 97. évf. (1963) 6. sz. 1242–1276.*

előkészített röpiratot is. A többször alkalmazott álnévhasználat azt is jelzi, hogy talán a független véleményformálás szerepe sem volt idegen tőle. Gazdag publicisztikáján túl több cikluson keresztül országgyűlési képviselőként és rövid ideig kormányzati tisztviselőként, kormánytanácsadóként is működött. A tanulmány bemutatja mind egyik tevékenységi formáját, s a röpiratokon túl a cikkekre, beszédekre és a tanácsosi beadványokra is hagyatkozik a gondolatok rekonstrukciójánál, sőt még a szövegválogatásnál is szempontja e „műfaji” összetettség érzékeltetése.

Beksis tehát rengeteget írt, hatalmas életművet hagyott maga után, talán ez a tény is visszavetette a kutatókat abban, hogy feldolgozzák teljes munkásságát. Mit lehet kezdeni ezzel a gondolatömegeggyel? Müller Rolf írása kulcsot ad Beksis politikai gondolkodásának értelmezéséhez és persze a szövegek olvasásához is. Látszólag tematikus csomópontok, az egyéni szabadságról, liberalizmusról, demokráciáról vallott felfogása, a nemzeti érdek, az állami szerepvállalás és a birodalmi tervek köré rendezti a gondolatokat, pontosan elhelyezve azokat a történeti események, kis túlzással a napi politika, illetve az eszmétörténeti folyamatok kontextusában. Azonban többről van itt szó, mint tematikus elrendezésről, a szerző (kulcs)fogalomról fogalomra haladva felfejti Beksis nézetrendszerét, ami azért sem egyszerű feladat, mert a Beksis által használt politikai nyelv egyes rétegei átalakulóban vannak. Szemléletesen feltárul, hogy a liberalizmus politikai nyelvét, fogalomkészletét hogyan szövi át és szorítja háttérbe a nacionalizmus, sőt még a konzervativizmus nyelve, s hasonlóképp a régi alkotmányon alapuló közjogi felfogást a modern állami szemlélet frazeológiája. S egy újabb átmenetiség, ami még izgalmasabbá teszi e gondolatokkal való ismerkedést: a társadalmi kezdeményezést hangsúlyozó Beksis mindinkább kénytelen elfogadni, sőt igényli az állami szerepvállalás kiszélesítését, ám eköz-

ben nem veszi el a társadalmi problémák iránti érzékenységét sem.

A bevezető tanulmányt követő és a kötet meghatározó részét kitevő szövegválogatás szintén nagyon alapos munka eredménye, a szerző jól ismeri az életművet, és jól eligazodik abban. A kiválasztott szövegek visszaadják a publicisztika ízeit, hangnemét, érvelését, és érzékeltetik a Beksicset foglalkoztató kérdések súlyát is. Müller Rolfnak jó arányérzékkel sikerült a hosszú röpiratokból olyan részleteket kiválasztania, amikből követhető a gondolatmenet, az érvelés és amelyek a mai olvasót sem fárasztják ki.

Hosszan lehetne szemelgetni a szövegekből, ám a kötetet kézbe vevők érdeklődésének felkeltésére csupán egy mozzanatra hívom fel a figyelmet. A magát liberálisnak valló Beksis – még akkor is így van ez, ha később a liberalizmust hanyatlónak, kifulladásúnak minősíti – fokozott érzékenységgel reagál az egyéni szabadságot ért sérelmekre, és arra figyelmeztet, hogy a büntetőeljárás során milyen veszélyek fenyegetik az egyéni szabadságot (1879, 1887). Erre még lehet azt mondani, hogy ez a probléma keveseket érint, hisz büntető bírósági eljárás alá nem sokan kerülnek. De a közigazgatás már olyan terület, ahol az állampolgárok többsége beleütközhet a hatalomba. Beksis ezért azt is szorgalmazza, hogy az államhatalom által az állampolgároknak okozott jogsérelmeket külön bírói fórumon, közigazgatási bíróságon orvosolják (1890, 1891). Azért tartom fontosnak ezt kiemelni, mert Beksis észreveszi, hogy miközben minduntalan az alkotmányos szabadság hagyományaira hivatkoznak, a dualizmus kori jogfejlődés nemcsak az alkotmányos szabadságot nem biztosítja kellően, hanem nem biztosítja teljesen polgárai szabadságát sem, méghozzá az autokratikus jogelv egyre erőteljesebb érvényesülése miatt. Persze Beksis az egyéni szabadságra hivatkozik, ám hajlandó alárendelni a liberális elvet a nemzeti elvnek, ha a nemzeti érdekekbe ütközik az egyéni szabadság érvényesülése. Eltekint például az állam és egyház teljes

szétválasztásától, mert az a nemzetiségi katolikus egyházakat erősítene, s megszűnne azokban az állami befolyás (1891), vagy azért utasítja el a büntető esküdszékek bevezetését, mert nem garantálható azok magyar nyelvűsége. Később pedig a nemzetféltetés, a nemzeti érdekek fokozott hangsúlyozása folytán, akár még korábbi ellenfelei által hirdetett, konzervatív természetű társadalmi reformokra is nyitottnak mutatkozik.

A kötet használatát életrajzi kronológia és Beksics műveinek részletes jegyzéke könnyíti meg, de sajnos hiányzik egy névmutató. E hiányérzetet enyhítik a szövegek-

hez fűzött alapos magyarázatok, amelyek nemcsak idegen szavakat, fogalmakat tesznek közérthetővé, hanem minden egyes megemléített személyt is bemutatnak.

A kötetben Müller Rolf színvonalas és gazdag anyagot tár az olvasók elé Beksics Gusztáv publicisztikájából, politikai tartalmú megnyilatkozásából, amit nem csupán a sajtótörténet, hanem a politika- és esztétörténet iránt érdeklődők is nagy haszonnal forgathatnak.

MIRU GYÖRGY